

Стежко СвітланаORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-3716-6541>**Кондратенко Наталія**ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-2769-7413>**Марченко Ганна**ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-1075-1903>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ НА ЗАСАДАХ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ

- A** Розглянуто теоретичні аспекти формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології. Проведено аналіз наявних у науковому обігу понять «комунікативний акт», «мовленнєвий акт», «комунікація», «компетентність»; обґрунтування та уточнення змістового наповнення термінологічних сполучень «комунікативна компетентність майбутнього журналіста», «лінгвокультурологія», «лінгвокультурологічна компетентність майбутнього журналіста». Визначено, що комунікативною компетентністю майбутнього журналіста є сукупність знань, умінь, навичок, здібностей і досвіду, які необхідні йому для здійснення професійної діяльності (робота з інформацією, створення усного та письмового журналістського тексту, організація професійного діалогу, пізнавальна діяльність тощо). Цей феномен є поняттям інтегрованим і складається з мовного (лінгвістичного), соціокультурного, стратегічного та професійного компонентів.

Ключові слова: комунікативний акт; мовленнєвий акт; комунікація; компетентність; комунікативна компетентність майбутнього журналіста; лінгвокультурологія; лінгвокультурологічна компетентність майбутнього журналіста

- S** Stezhko Svitlana, Kondratenko Nataliya, Marchenko Hanna. Theoretical aspects of formation of communicative competence of future journalists on the basis of linguoculturology.

In the article «Theoretical aspects of formation of communicative competence of future journalists on the basis of linguoculturology» the content on the notions «communicative act», «speech act», «communication», «competency», «competence» is established and the substantive content of the terms «communicative competence of a future journalist», «Linguoculturology», «linguocultural competence of a future journalist» is specified. «Communicative competence» is construed as an accumulated experience, a scope of communicative knowledge, communicative tasks, skills and competencies enabling creative self-actualization of a journalistic individual in the field of professional communication, dealing with a wide range of issued creative challenges; as an ability of an individual to speech communication and listening skills, which are deemed to be one of the most important personal-and-professional features of journalists. The communicative competence of a future journalist is construed as an intrinsic resource potential, an acquired system of knowledge required for efficient communication and situational adaptivity; an array of professionally significant skills essential for prompt and adequate perception of other people's programs of speech behaviour and the mobile construction of one's own communicative strategies relevant to the aims, scopes, genres and situations of communication; and the convening readiness for communicative activities, proficiency in verbal and non-verbal tools of social behaviour.

To implement the linguodidactic provision for developing future journalists' communicative competence, notably the rhetorization of the educational process, a scope of information on the rhetorical foundations of journalism was integrated into the teaching and learning content, since the aforementioned professional field is characterized by a prominent societal value, whereas the journalists' mission is to perform «intersocial» speech functions: informing, controlling and forming public opinion. In the course of the experiment the students were informed as for the content of such notions as «journalist's speech»; «professional and individual qualities of a journalist»; «a journalist as a communicative leader»; «a professional communication environment»; «speech etiquette»; «etiquette forms of communication».

Key words: communicative act; speech act; communication; competence; communicative competence of a future journalist; Linguoculturology; linguocultural competence of a future journalist

Стежко Світлана Орестівна, кандидатка філологічних наук, завідувачка кафедри української мови, Державний університет телекомунікацій, м. Київ, Україна

Stezhko Svitlana, candidate of philological sciences, Head of the Department of Ukrainian Language, State University of Telecommunications Kyiv, Ukraine

E-mail: svitlinka@ukr.net

Кондратенко Наталія Юріївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри української мови, Державний університет телекомунікацій, Київ, Україна

Kondratenko Nataliya, candidate of pedagogical sciences, Associate Professor of Ukrainian Language, State University of Telecommunications Kyiv, Ukraine

E-mail: nata2335@ukr.net

Марченко Ганна Валеріївна, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української мови, Державний університет телекомунікацій, м. Київ, Україна

Marchenko Hanna, candidate of philological sciences, Associate Professor of Ukrainian Language, State University of Telecommunications Kyiv, Ukraine

E-mail: avmarchenko@ukr.net

Актуальність проблеми. Реалії сучасного суспільства, стрімкі глобалізаційні та інтеграційні процеси стимулюють пошук продуктивних підходів до розвитку освіти і науки в Україні. Перехід вищої школи на стандарти європейської освіти вочевидь активізує проблему формування нової генерації фахівців, зокрема сфери соціальних комунікацій, готових до успішного виконання професійних завдань забезпечення міжособистісного спілкування, спроможних адекватно реагувати на соціальні, економічні, політичні виклики сьогодення прогнозувати ризики, критично осмислювати будь-яку інформацію, інтерпретувати й передавати її.

Становлення вітчизняної журналістики викликає потребу внесення системних коректив у підготовку фахівців сфери соціальних комунікацій з урахуванням вимог компетентнісної освіти. Професійний контекст майбутнього журналіста, крім позитивного особистісного іміджу, зорієнтовує на оперативність в опрацюванні й аналізі здобутої з різних джерел інформації та продукуванні власної, гнучко й доцільно використовуючи самобутні ресурси української мови.

В умовах компетентнісної освіти особливої ваги набуває проблема формування практичних умінь майбутніх журналістів, пов'язаних з умінням створювати монологи, діалоги, полілоги професійної спрямованості, аналіз та продукування текстів різної стильової належності, у тому числі есе, інтерв'ю, репортажу тощо. Значущість і актуальність проблеми формування комунікативної компетентності в системі галузевої підготовки майбутніх журналістів визначена соціальним замовленням, що має відповідну законодавчу базу: Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002), Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, Закон України «Про вищу освіту» (2014).

Опрацювання спеціальних джерел засвідчує, що теорію журналістської діяльності різноаспектно розробляли В. Аграновський, О. Бочковський, В. Галич, Р. Горден, Т. Засоріна, В. Здоровега, С. Карконосенко, Д. Кеатс, Г. Мейн, І. Михайлин, Е. Проніна, Е. Прохоров, В. Різун, С. Сірополко, Л. Світич, Н. Федосова та ін. Методичні аспекти журналістської творчості розглянуто в працях Т. Бударіної, В. Владимірова, С. Маст, М. Мекель та ін. Застосування засобів масової комунікації в освітньому процесі вищої школи досліджували Й. Агнав, О. Бирюк, О. Богданова, Л. Волошина, Ж. Гоне, С. Гуревич, В. Кузнецов, Г. Онкович, Н. Рижих, Н. Саєнко, І. Чемерис та ін.

Комунікативну компетентність майбутніх фахівців досліджували і продовжують досліджувати українські та зарубіжні вчені (С. Амеліна, Л. Анпілогова, Ю. Вторнікова, М. Вятютнев, Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, Д. Ізаренков, Н. Калинюк, Т. Колбіна, Н. Корольова, А. Маркова, А. Москаленко, О. Павленко, А. Панфілова, Л. Петровська, Л. Сергієнко, Т. Симоненко, С. Скворцова, Л. Столяренко, О. Федоров та ін.).

Проблема формування комунікативної компетентності фахівців є предметом зацікавлень багатьох лінгвістів і

лінгводидактів. Окремі сегменти цієї проблеми розроблено в працях сучасних лінгводидактів: формування комунікативної компетентності учнів стало предметом зацікавлень Н. Бібік, Н. Голуб, С. Карамана, Л. Мамчур, С. Омельчука, Г. Шелехової та ін., майбутніх учителів – Н. Волкової, М. Оліяр, М. Пентиліук, О. Семенов та ін.

Проте у масовій підготовці майбутніх журналістів простежуються стереотипи, що склалися у навчанні курсу української мови в професійному спілкуванні – тяжіння до теорії, пов'язаної з опрацюванням мовних норм, особливостей мовного оформлення текстів офіційно-ділового стилю; епізодичне використання професійно спрямованих комунікативних вправ і завдань.

Поза увагою залишається формування комунікативної компетентності майбутнього журналіста, складниками якої є вміння слухати, сприймати, аналізувати, продукувати монологи, діалоги, полілоги дискусійного характеру, доречно послуговуватися фаховою термінологією, виступати перед аудиторією, інтерв'ювати, будувати мовленнєві ситуації з урахуванням прикладних здобутків лінгвокультурології. Студенти відчують утруднення під час продукування спонтанних текстів на професійну тематику, розроблення матеріалів для дискусійного обговорення у віртуальному журналістському середовищі, створення мовного портрета сучасного журналіста.

Викладення основного матеріалу. Складником теоретичного осмислення будь-якої наукової проблеми, передумовою розуміння сутності базових понять дослідження є розроблення поняттєво-термінологічного апарату.

Сучасна теорія мовної комунікації не має уніфікованого визначення змісту понять: «мовленнєвий акт», «комунікативний акт».

Елементарною, недискретною (неподільною) одиницею вербальної комунікації (дискурсу), на думку Ф. Бацевича, є мовленнєвий акт, який дослідником потлумачено як цілеспрямовану мовленнєву дію, що здійснюється згідно з принципами і правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими в певному мовному колективі і яка реалізує певну комунікативну інтенцію мовця [1].

Аналіз спеціальної літератури дає змогу констатувати, що дослідники проблеми комунікативний акт тлумачать, по-різному: 1) як мовленнєву взаємодію між носіями мови, в межах якої вони розв'язують комунікативні завдання: спілкуються, обмінюються інформацією, що є однією з необхідних умов здійснення комунікативного акту [там само]; 2) як концептуально та структурно організований обмін комунікативною діяльністю мовцями в межах вербального контакту, в якій предметно-знаковим носієм є дискурс, що опирається на певну ситуацію [2]. У мовознавстві поняття «комунікація» тлумачиться багатоаспектно: як обмін значеннями або інформацією між індивідами (від джерела (адресанта) до одержувача (адресата); як засіб спільної системи символів або кодів. Основним засобом комунікації є мова (вербальна, словесна), що забезпечує

обмін інформацією між індивідами, індивідом і суспільством, групами індивідів, навіть автокомунікацію – комунікацію із собою. Комунікація є вербальною (словесною) і невербальною (мова жестів, рухів, голосових ефектів, об'єкти й атрибути навколишнього середовища тощо). О. Семенюк вербальну мовну комунікацію тлумачить як створення, обмін та інтерпретацію повідомлень комунікантами за допомогою мови як коду та позамовних кодів із метою досягнення змін у поведінці чи свідомості адресата, необхідних для спільної діяльності [16].

У сучасній методиці навчання української мови зміст понять «комунікативний акт», «мовленнєвий акт», «комунікація» дослідники розглядають у контексті компетентнісного підходу, результатом упровадження якого визначають сформованість відповідної компетентності/компетентностей.

Нам імпонує наукова позиція лінгводидактів, згідно з якою компетентнісний підхід є продуктивним, оскільки лінгводидактична система, на яку він спирається, спрямована на розвиток мовлення учнів (студентів); означений підхід є динамічним і відкритим для подальшого вдосконалення і розвитку. Упровадження компетентнісного підходу в практику навчання зміщує акценти із засвоєння знань на здобуття досвіду самостійного розв'язання проблем, що стає смыслом усього освітнього процесу.

У «Новому тлумачному словнику української мови» поняття «компетенція» тлумачиться як добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [10, с. 305]. У Загальноєвропейських Рекомендаціях із мовної освіти поняття «компетенція» потлумачено як суму знань, умінь та характерних рис, що дають змогу особистості виконувати певні дії [4].

Дж. Равен визначає компетентність як «категорію, що складається з великої кількості компонентів, більшість із яких відносно незалежні один від іншого, ... деякі компоненти належать до когнітивної сфери, а інші – до емоційної, ... ці компоненти можуть замінити один одного як складові ефективної поведінки» [14, с. 124].

Важливим для нашого дослідження вважаємо розуміння сутності поняття «компетентність» А. Хуторським, який акцентує, що «компетентність – це сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності..., необхідних, щоб здійснювати особистісно й соціально значущу продуктивну діяльність по відношенню до об'єктів реальної дійсності» [18].

Дослідниця Т. Колодько вважає, що «компетентність – це комплексний особистісний ресурс, який забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім світом у тій чи іншій галузі та який залежить від необхідних для цього компетенцій» [6, с. 31].

Наведені визначення показують, що компетентність – ширше поняття, що охоплює знання певної галузі, а компетенція – обізнаність в одному з напрямів діяльності. Отже, компетентність є особистісним надбанням у певній галузі.

Компетентність розглядають як високий рівень кваліфікації, обізнаність особи. Слушним вважаємо зауваження авторів «Словника лінгводидактичних термінів», у якому зазначено, що компетентність містить знання, уміння й навички, досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізовуватися в процесі конкретної ситуації; очікувані й вимірювані досягнення, що підтверджують здатність (спроможність) виконувати певні дії самостійно після засвоєння програмового матеріалу [17, с. 111–112].

Отже, «компетентність» тлумачимо як сукупність взаємопов'язаних змістових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності майбутнього журналіста комунікативно доречно використовувати здобуті знання в професійній діяльності; як обізнаність, належне володіння комунікативною компетенцією в тій чи іншій мовленнєвій ситуації.

Проблема формування комунікативної компетентності в навчанні мови останнім часом актуалізувалася з урахуванням особливостей мовленнєвого спілкування майбутніх фахівців різних галузей, журналістської зокрема, про що свідчать численні розвідки психологів, педагогів, лінгвістів і лінгводидактів.

За Л. Овсієнко, розуміння сутності психічних процесів, які лежать в основі навчально-пізнавальної діяльності, зумовлюють ефективну організацію навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу. Урахування психологічних чинників: діяльності, мотивації, інтересу, потреб, пам'яті, уваги, уяви, рефлексії, – сприяє формуванню лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, їхньої творчої активності, професійного мислення, ціннісного ставлення до майбутньої діяльності [11, с. 33].

О. Павленко головними компонентами комунікативної компетентності вважає: лінгвістичні, прагматичні, соціокультурні компоненти. До лінгвістичних науковець відносить говоріння, розуміння на слух, письмо, читання тощо; до прагматичних – уміння кодувати і декодувати повідомлення за вербальними і невербальними каналами, знання і вміння вступити в мовленнєвий контакт у конкретних ситуаціях, тобто знати, як будується діалог, дискусія, як можна використати невербальні засоби, такі як жести, міміка; до соціокультурних компонентів – правила ввічливого спілкування, норми у відносинах між поколіннями, людьми різної статі, соціальними групами. Необхідно також брати до уваги культурні умовності. Успішність іншомовної та інтеркультурної комунікації передбачає знання таких культурних структур, а також наявність особистих якостей, ізпоміж яких виділяють толерантність і готовність визнавати інших [4, с. 111].

С. Максименко у структурі комунікативної компетентності виділяє гностичний (система знань про сутність, структуру, функції, особливості та стилі спілкування; загальнокультурна компетентність; творче мислення), конотативний (загальні та специфічні комунікативні вміння,

експресивні вміння, перцептивно-рефлексійні вміння, культура мовлення, домінуюче застосування організуючих впливів у взаємодії з людьми) та емоційний компоненти (гуманістична настанова на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні взаємини, інтерес до власного внутрішнього світу; адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани) [7].

А. Панфілова визначає комунікативну компетентність як знання культурних норм, етикету й обмежень у діловому спілкуванні, володіння різноманітними комунікативними, інтерактивними, перцептивними, презентаційними вміннями й навичками, вербальними й невербальними засобами спілкування, моделями, стратегіями, ефективним стилем і формами взаємодії, техніками переконливого впливу на партнерів, уміння встановлювати зворотній зв'язок [13].

Поділяємо думку Л. Мамчур [8, с. 21], що у процесі формування комунікативної компетентності має бути взаємозв'язок між лінгвістичними поняттями, що вивчаються; поступове розширення кола їх вивченості та поглиблення їх сутності; розвиток комунікативних умінь і навичок на новому, глибшому, вищому рівні в єдності з внутрішньопредметними і міжпредметними вміннями, що є основою для засвоєння нових знань і розвитку нових комунікативних умінь та навичок, які в системі безперервної мовної освіти (дошкільний заклад – початкова школа – основна школа – старша школа – вищий навчальний заклад) сформулюють новітнішу комунікативну компетентність мовної особистості майбутнього фахівця.

На думку Н. Голуб, комунікативна компетентність належить до ключових, тобто таких, що мають особливе значення у житті людини, тому її формуванню варто приділяти ретельну увагу [3].

Ключову комунікативну компетентність дослідниця розглядає як особистий досвід (практику) взаємодії з людьми в процесі розв'язання типових для віку комунікативних завдань в інших (поза межами навчання) суспільних сферах, що сприяє успішному поетапному входженню особистості в соціум і формуванню готовності його до повноцінного функціонування в суспільстві [там само, с. 221].

С. Караман стверджує, що комунікативна компетентність не існує поза межами комунікації і визначається психологічними та соціальними особливостями особистості, рівнем володіння теорією про основні види мовленнєвої діяльності та умінням ефективно реалізовувати їх у практичній діяльності з урахуванням конкретної комунікативної ситуації [5, с. 339 – 340].

У контексті нашого дослідження необхідно уточнити поняття «комунікативна компетентність майбутнього журналіста». Вивчення спеціальної літератури засвідчує, що журналістика – це насамперед інтелектуально потужний, національно свідомий, психічно здоровий, прогресивно налаштований корпус журналістів. Стан сучасної журналістики визначається позицією журналіста, його ставленням

до професії, розумінням своєї суспільної ролі й місії. Без сумніву, на навчальні заклади, що готують інформаційну еліту, лягає велика відповідальність, оскільки журналіст формує громадську думку, веде інформаційну політику, впливає на суспільство, допомагає людям приймати рішення, то певно що вимоги до особи журналіста мають бути високими. В умовах інтеграції України до європейського комунікаційного і освітнього простору зростають вимоги суспільства до професії журналіста, відтак і до професійної підготовки фахівців у галузі журналістики, в тому числі до формування комунікативної компетентності як однієї з найважливіших ознак їхнього професіоналізму.

Аналіз спеціальної літератури засвідчує, що комунікативна компетентність майбутнього журналіста – це сукупність знань, умінь, навичок, здібностей і досвіду, які необхідні йому для здійснення професійної діяльності (робота з інформацією, створення усного та письмового журналістського тексту, організація професійного діалогу, пізнавальна діяльність тощо).

Цей феномен є поняттям інтегрованим і складається з мовного (лінгвістичного), соціокультурного, стратегічного та професійного компонентів.

Мовний компонент містить знання, навички, вміння і здібності, що забезпечують можливість комунікантові сприймати й продукувати граматично правильне та лексично коректне іншомовне мовлення.

Соціокультурний компонент охоплює фонові знання (сукупність відомостей про соціокультурні особливості народу, мова якого вивчається, і стандарти комунікативної поведінки – норми вербальної та невербальної поведінки, прийняті в певній культурній спільноті), мовний і мовленнєвий матеріал, необхідний для розкриття соціокультурної інформації (реалії, вільні та сталі словосполучення, формули мовленнєвого етикету, навички та вміння оперувати фоновими знаннями, мовним і мовленнєвим матеріалом соціокультурного змісту).

Стратегічний компонент комунікативної компетентності майбутнього журналіста – це знання, вміння і навички використання комунікативних стратегій і тактик для здійснення ефективної комунікації.

До професійного компонента належать якості, а також здібності, знання, вміння і навички журналіста, які забезпечать йому, з одного боку, знаходження та оперування професійно значущою інформацією, вміння читати і визначати основне у спеціалізованих текстах, а з іншого – знання структури й особливостей організації спеціалізованого діалогу, проведення презентацій, інтерв'ю, опитувань, конференцій, оформлення ділової кореспонденції.

Ознайомлення з професіограмою журналіста переконало, що журналіст пише статті для газет і журналів, створює тексти для теле- і радіопередач; будує на основі фактичного матеріалу (інтерв'ю, репортаж з місця події) невеликий, але закінчений літературний твір, завдяки якому люди бу-

дуть сприймати цю подію або героя інтерв'ю так, як його сприймає сам журналіст. Крім того, здійснює спостереження за подіями, відбір значущих фактів, аналіз фактів, презентаційне і аналітичне опрацювання фактів (підготовка журналістського матеріалу), уявлення журналістського матеріалу аудиторії (публікація), моніторинг реакції аудиторії на публікацію, корекцію інформаційно-комунікативної політики (особистої та / або видання) на підставі аналізу реакції аудиторії.

На основі таких узагальнень можемо стверджувати, що компетентність майбутнього журналіста – це синтез знань, умінь, навичок, цінностей, досвіду, професійних особистих якостей, який є результатом навчання у вищому закладі освіти.

3-поміж складників комунікативної компетентності журналіста вчені називають володіння сучасними цифровими, інформаційними технологіями, мовну і риторичну компетенції, здатність правильно організувати спілкування, уміння переконувати людей, впливати на них словом. Слушною вважаємо думку науковців, що комунікативна компетентність містить низку вмінь, спрямованих на вирішення таких основних завдань: ефективно отримувати інформацію; ефективно передавати інформацію; досягати поставленої мети шляхом переконання співрозмовника й спонукання його до дії; отримувати додаткову інформацію про співрозмовника (на основі знань про об'єктивні закономірності функціонування мови в суспільстві задля визначення рівня соціально-культурного розвитку людини, її соціального статусу, на основі умінь розрізняти відтінки інформації й голосу співрозмовника, щоб оцінити його емоційний стан; уміння інтерпретувати зміст його висловлювань і зрозуміти можливий підтекст; здійснювати позитивну саморепрезентацію – тобто справляти приємне враження на співрозмовника або читача на основі володіння культурою мовлення.

Комунікативна компетентність – це сукупність досвіду, комунікативних знань, умінь, навичок, компетенцій, які дають змогу творчо самовиражатися журналістській індивідуальності у сфері професійного спілкування, вирішити спектр поставлених творчих завдань; це – здатність особистості до мовленнєвого спілкування і вміння слухати, що є однією з найважливіших особистісно-професійних рис журналіста. Важливим показником сформованості комунікативної компетентності вважаємо вміння репрезентувати себе через мовлення.

Одна з провідних цілей сучасної журналістської освіти – професійна підготовка комунікабельної особистості майбутнього фахівця, що передбачає розвиток та стимулювання творчих резервів майбутнього журналіста, поглиблення самосвідомості та суб'єктності особистості, її здатності до самореалізації та творчого самовираження, формування та вдосконалення власної комунікативної компетентності, адже наше майбутнє багато в чому залежить від професійної культури представників «четвертої влади», від їх жур-

налістського уміння організувати продуктивний діалог у найрізноманітніших сферах людської діяльності, адже «не існує альтернативи для діалогу як для способу взаємодії між людьми» [19, с. 3].

Комунікативну компетентність майбутнього журналіста визначаємо як внутрішній ресурсний потенціал, засвоєну систему знань, необхідну для здійснення ефективного спілкування, ситуативної адаптивності, а також сукупність професійно значущих умінь і навичок, потрібних для оперативного й адекватного сприймання чужих програм мовленнєвої поведінки та мобільної побудови власних комунікативних стратегій, адекватних цілям, сферам, жанрам і ситуаціям спілкування; мобілізаційну готовність до комунікативної діяльності, вільне володіння вербальними й невербальними засобами соціальної поведінки.

Також розглядаємо комунікативну компетентність майбутнього журналіста як ієрархічне, комплексне поняття, що містить когнітивний, ціннісно-смысловий, особистісний, емоційний і поведінковий складники.

Сформованість комунікативної компетентності сприяє соціалізації особистості, виявленню таких якостей, як ініціативність, співробітництво, здатність до роботи в групі й передбачає надання прагматичного прогнозу комунікативної ситуації, у якій має відбутися спілкування; програмування процесу спілкування з оперттям на своєрідність комунікативної ситуації, розгортання дискурсу залежно від тематичної диференціації; занурення в соціально-психологічну атмосферу ситуації спілкування і здійснення елементів соціально-психологічного управління процесами спілкування у процесі комунікації.

Опрацювання спеціальної літератури уможливило висновок про те, що на початку XXI століття активно розробляється напрям, у межах якого дослідники розглядають мову не лише як засіб комунікації, пізнання, а набагато ширше – як культурний код нації. Підґрунтя для таких досліджень заклали студії В. Гумбольдта, О. Потєбні. М. Хайдеггер визначив мову як «дім буття», тому лінгвістика й посідає ключові методологічні позиції у системі гуманітарних знань. Мова дає змогу зрозуміти особливості менталітету народу – її носія. В. Маслова стверджує, що в кінці XX століття в науковий обіг увійшло до образів мови й таке поняття, як «мова – продукт культури, її важливий складник, умова існування, чинник формування культурних кодів» [9, с. 5]. Дослідниця окреслює основні напрями в сучасній лінгвістиці, що формуються в межах означеної парадигми – це когнітивна лінгвістика й лінгвокультурологія, визначаючи останню як продукт антропоцентричної парадигми в лінгвістиці [там само, с. 56].

Поняття «лінгвокультурологія» з'явилося у зв'язку з появою студій представників фразеологічної школи В. Телії, Ю. Степанова, Н. Арутюнової, В. Воробйова, В. Маслової. В українському мовознавстві проблемам лінгвокультурології присвячено праці В. Жайворонка, Ж. Колоїз, В. Коно-

ненка, О. Левченко, Л. Масенко, Н. Медвідь, Ю. Нідзельської, О. Потапенка та ін.

Лінгвокультурологію науковці визначають як новий науковий напрям, а не поєднання двох взаємопов'язаних наук – лінгвістики і культурології, як міждисциплінарну, самостійну галузь, що має свої цілі, завдання, об'єкт і предмет дослідження [там само, с. 2].

Лінгвокультурологія, на думку В. Маслової, вивчає мову як феномен культури: «Це певне бачення світу крізь призму національної мови, коли мова є виразником особливої національної ментальності» [там само, с. 3].

У контексті нашого дослідження особливий інтерес викликають настанови лінгводидактів про доцільність вивчення української мови з позицій лінгвокультурології, що передбачає мовний супровід професійного становлення майбутніх фахівців шляхом вивчення як цілісних текстів, так і окремих шарів лексичного складу мови (зокрема фразеологізми й термінологічні системи). Раціональним вважаємо погляд сучасних лінгвістів на мову як своєрідну скарбницю національної культури, а культури – як умови формування мовних явищ і процесів. З огляду на це можна зробити узагальнення про те, що навчання української мови майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології є ретрансляцією культури, передбачаючи процеси: пізнання (оволодіння лінгвокультурологічним змістом); розвиток (розвиток емоційної сфери, ціннісного складника); виховання (національно-патріотичне).

Аналіз семантики ключового для нашого дослідження поняття «лінгвокультурологічна компетентність» засвідчив множинність підходів до його розуміння, оскільки в науковій літературі означене поняття розглядається в різних контекстах – лінгвістичному, культурологічному, педагогічному. На думку В. Маслової, лінгвокультурологічна компетентність – це «природне володіння мовною особистістю процесами породження й сприймання мовлення, володіння настановами культури» [там само, с. 31]. Дослідниця лінгвокультурологічних аспектів Л. Саяхова тлумачить лінгвокультурологічну компетентність як – «усвідомлення мови як феномену культури, культурно-історичного середовища, національної специфіки мовної картини світу, національно-культурного компонента значення мовних одиниць» [15, с. 127–128]. Фахівці з культурології розглядають означену компетентність як «інтеграційну якість особистості, що включає знання, вміння і навички, пов'язані з відбором, засвоєнням і переробленням, трансформацією і використанням у практичній діяльності інформації про лінгвокультуру, загальні норми, правила, традиції вербального і невербального спілкування у межах певної лінгвокультури» [9, с. 100-103]; здатність особистості орієнтуватися в питаннях культури як цілісного феномену, усвідомлювати взаємозв'язок між різними формами культури й відтворювати взірці доби в безпосередній творчій діяльності [там само, с. 191].

Поняття «лінгвокультурологічна компетентність» у лінгводидактичному контексті визначено як здатність суб'єктів навчання використовувати у процесі комунікації знання про культуру народу, втілену в його національній мові; продуктивно взаємодіяти в умовах міжнаціонального спілкування [17, с. 294-298], «інтегроване поняття, розвиток якого пов'язаний із процесом розвитку всіх основних компетентностей і передбачає засвоєння комплексного знання про мову як про систему мовних, культурних, соціальних норм і духовних цінностей, що зумовлені національною своєрідністю, ментальними установками народу» [там само, с. 174-181].

Отже, лінгвокультурологічну компетентність майбутніх журналістів тлумачимо як інтегральну характеристику особистості; як сукупність предметних (спеціальних) компетенцій, комунікативного й лінгвокультурного змістового аспектів у навчанні мови; як належний рівень сформованості умінь особистості усвідомлено враховувати, розуміти й інтерпретувати знання культурного та соціального контекстів національної й світової культури у процесі навчання курсу української мови, спрямованого на:

а) розвиток мовної картини світу, культурологічного світогляду студентів та їхню підготовку до сприймання себе як носія національних цінностей, взаємозв'язку національних культур крізь призму мови;

б) розвиток загальної культури студентів, засвоєння національних і загальнолюдських цінностей у мовній системі;

в) навчання етично прийнятних форм самовираження в суспільстві;

г) навчання етики дискусійного спілкування й етики взаємодії з людьми різних поглядів;

д) розвиток умінь студентів використовувати здобуті соціокультурні знання, уміння і навички відповідно до ситуацій спілкування у процесі навчальної та міжкультурної комунікації, а також на розв'язання таких завдань:

1) практичних – навчання ефективного спілкування; вироблення мовної картини світу, що є транслятором культури народу, мова якого вивчається;

2) когнітивних – формування когнітивної (знаннєвої) компетентності у взаємозв'язку з іншими видами компетенцій;

3) освітніх – розвиток здатності до самооцінки й самовдосконалення, що стане передумовою їхнього подальшого професійного зростання;

4) виховних – виховання і розвиток в студентів почуття самосвідомості, формування вмінь міжособистісного спілкування, необхідних для повноцінного функціонування як у навчальному середовищі, так і за його межами.

Комплексний підхід до реалізації практичних, когнітивних, освітніх, виховних цілей і завдань сприяє ефективному формуванню базових компонентів лінгвокультурологічної компетентності.

Висновок. Отже, з'ясування змістового наповнення базових понять дослідження «комунікативний акт», «мовленнєвий акт», «комунікація», «компетентність»,

«комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність майбутніх журналістів», «лінгвокультурологія», «лінгвокультурологічна компетентність майбутнього журналіста» уможливує обґрунтування термінологічного поля дослідження та розроблення методики формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології.

Список використаних джерел

1. Бацивчи Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Білик Н. І. Комунікативна компетентність керівників закладів загальної середньої освіти в умовах Нової української школи. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Педагогіка* : електрон. наук. фак. видання. 2019. Вип. 6 (11). URL: <https://amp.org.ua/index.php/journal/article/view/146>
3. Голуб Н. Б. Комунікативна компетентність учнів загальноосвітньої середньої школи: структурні компоненти. *Науковий вісник ХДУ: Педагогічні науки*. Херсон, 2011. № 58. С. 220–224.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Відділ сучасних мов, Страсбург. Київ : Ленвіт, 2003. 262 с.
5. Караман С. Реалізація стратегії співдіяльності у професійній мовленнєвій підготовці вчителя-словесника. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (28–29 березня). Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. С. 338–341.
6. Колодько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 198 с.
7. Максименко С. Д., Заброцький М. М. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування) : навч. посіб. Київ : Главник, 2005. 112 с.
8. Мамчур Л. І. Реалізація принципу перспективності й наступності у процесі формування комунікативної компетентності учнів початкової та основної школи. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. 2011. № 15 (226) : Пед. науки. С. 18–25.
9. Маслова В. А. Лінгвокультурологія : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Академия, 2001. 208 с.
10. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Аконті, 1998. Т. 2. 910 с.
11. Овсієнко Л. М. Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2018. 44 с.
12. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 447 с.
13. Панфилова А. П. Тренинг педагогического общения : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Академия, 2006. 336 с.
14. Равен Джон. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация : пер. с англ. Москва : Когито-Центр, 2002. 396 с.
15. Саяхова Л. Г. Спецкурс «Русский язык в диалоге культур» в профессиональной подготовке студентов-филологов. *Сопоставительная филология и полилингвизм* : сб. науч. тр. Казань, 2003. С. 127–135.
16. Семенюк О. А., Парашук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Львів : Академія, 2010. 240 с.
17. Словник-довідник з української лінгводидактики / за ред. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2014. 310 с.
18. Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций. *Эйдос* : интернет-журнал. 2005. 12 дек. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>.
19. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. для сам. роб. студента. Київ : Академія, 2010. 312 с.

References

1. Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikativnoi linhvistyky [Fundamentals of communicative linguistics]*: pidruchnyk. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
2. Bilyk, N. I. (2019). Komunikativna kompetentnist kerivnykiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh Novoi ukrainiskoi shkoly [Communicative competence

- of heads of general secondary education institutions in the conditions of the New Ukrainian school]. *Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka Serii: Pedagogika [Adaptive control: theory and practice. Series: Pedagogy]*, 6 (11). Retrieved from <https://amp.org.ua/index.php/journal/article/view/146> [in Ukrainian].
3. Holub, N. B. (2011). Komunikativna kompetentnist uchniv zahalnoosvitnoi serednoi shkoly: strukturni komponenty [Communicative competence of secondary school students: structural components]. *Naukovyi visnyk KhDU: Pedagogichni nauky [Scientific Bulletin of KSU: Pedagogical Sciences]*, 58, 220–224 [in Ukrainian].
4. *Zahalnoevropejski Rekomendatsii z movnoi osvity: lyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Pan-European Recommendations on Language Education: Study, Teaching, Assessment]*. (2003). Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
5. Karaman, S. (2012). Realizatsiia strategii spivdiialnosti u profesiinii movlennivii pidhotovtsi vchytelia-slovesnyka [Implementation of the strategy of cooperation in the professional speech training of a teacher-vocabulary]. *Suchasni strategii universytetskoj osvity: yakisnyi vymir [Modern strategies of university education: qualitative dimension]: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 338–341). Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].
6. Kolodko, T. M. (2005). *Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [Formation of socio-cultural competence of future foreign language teachers in higher pedagogical educational institutions]*. (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
7. Maksymenko, S. D., & Zabrotskyi, M. M. (2005). *Tekhnolohiia spilkuvannia (komunikativna kompetentnist uchytelia: sutnist i shliakhy formuvannia) [Communication technology (teacher's communicative competence: essence and ways of formation)]*: navch. posib. Kyiv: Hlavnik [in Ukrainian].
8. Mamchur, L. I. (2011). Realizatsiia pryntsyphu perspektyvnosti u nastupnosti u protsesi formuvannia komunikativnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoi ta osnovnoi shkoly [Implementation of the principle of perspective and continuity in the process of formation of communicative competence of primary and primary school students]. *Visnyk Luhansk. nats. un-tu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky [Bulletin of Luhansk. nat. Taras Shevchenko University]*, 15 (226), 18–25 [in Ukrainian].
9. Maslova, V. A. (2001). *Lingvokulturologiia [Linguoculturology]: ucheb. posob. dla stud. vyssh. ucheb. zavedenii*. Moskva: Akademiia [in Russian].
10. Yaremenko, V., & Slipushko, O. (Comps.). (1998). *Novyi tлумачnyi slovnyk ukrainskoi movy [New explanatory dictionary of the Ukrainian language]* (Vol. 2). Kyiv: Akonit [in Ukrainian].
11. Ovsiienko, L. M. (2018). *Metodyka navchannia linhvistyky tekstu maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu [Methods of teaching the linguistics of the text of future teachers of Ukrainian language and literature on the basis of the competence approach]*. (Extended abstract of D diss.). Kyiv [in Ukrainian].
12. Pavlenko, O. O. (2005). *Formuvannia komunikativnoi kompetentsii fakhivtsiv mytnoi sluzhby v sistemі nepererвної profesiinnoi osvity [Formation of communicative competence of customs service specialists in the system of continuing professional education]*. (D diss.). Kyiv [in Ukrainian].
13. Panfilova, A. P. (2006). *Trening pedagogicheskogo obshchennia [Pedagogical communication training]: ucheb. posob. dla stud. vyssh. ucheb. zavedenii*. Moskva: Akademiia [in Russian].
14. Raven, Dzhon. (2002). *Kompetentnost v sovremennom obshchestve: vyivlenie, razvitie i realizatsiia [Competence in modern society: identification, development and implementation]*. Moskva: Kogito-Tcentr [in Russian].
15. Saiakhova, L. G. (2003). Spetzkurs «Russkii iazyk v dialoge kultur» v professionalnoi podgotovke studentov-filologov [Special course «Russian language in the dialogue of cultures» in the professional training of students-philologists]. In *Sopostavitelnaia filologiya i polilingvizm [Comparative Philology and Polylinguism]*: sb. nauch. tr. (pp. 127–135). Kazan [in Russian].
16. Semeniuk, O. A., & Parashchuk, V. Yu. (2010). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii [Fundamentals of the theory of language communication]: navch. posib*. Lviv: Akademiia [in Ukrainian].
17. Pentyliuk, M. I. (Ed.). (2014). *Slovnyk-dovidnyk z ukrainskoi linhvodydaktyky [Dictionary-reference book on Ukrainian language didactics]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
18. Khutorskoi, A. V. (2005). *Tekhnolohiia proektirovannia kluchevykh i predmetnykh kompetentsii [Design technology for key and subject competencies]*. *Eidos [Eidos]: internet-zhurnal*, 12 dek. Retrieved from <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm> [in Ukrainian].
19. Yashenkova, O. V. (2010). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii [Fundamentals of the theory of language communication]: navch. posib. dla sam. rob. studenta*. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 10.09.2020